

РОЗДІЛ 2 КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК СУЧАСНА НАУКА

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5399.2020.1.08>

ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ SUBJECT MATTER IN CONSTITUTIONAL JURISDICTION

Руснак Л.В.,

*аспірант I року навчання
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Щербанюк О.В.,

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Конституціоналізм як сучасна наука

Статтю присвячено особливостям предмету доказування в конституційному судовому процесі. Наголошується на особливому становищі Конституційного Суду у зв'язку із здійсненням ним специфічного та спеціалізованого виду судочинства – конституційного процесу. Також розглянуто поняття доведення в конституційному процесі. Вказується на те, що головна особливість предмету доказування полягає в тому, що конституційний судовий процес обмежений питаннями права, тобто з'ясуванням конституційності або неконституційності об'єктів конституційного судового контролю. Зауважено, що суть предмету доказування в конституційному судочинстві впливає з повноважень, визначених конституцією, і збігається з предметом розгляду конкретної справи згідно з процедурою, встановленою законом. Висвітлено специфіку доказів у конституційному процесі. Зазначається, що на відміну від інших видів провадження докази про конституційне провадження виступають не лише як доказ юридичного факту, але повинні мати юридичний характер. Також проаналізовано чотири етапи доказування в конституційних судових процесах, кожен з яких має для конституційного процесу своє вирішальне значення. Встановлено, що на першому етапі відбувається визначення обставин, що підлягають доказуванню, та формування предмета доказування. На другому етапі здійснюється надання доказів суб'єктами права на апеляцію до Конституційного Суду України. Третій етап – збір доказів суддями, колегією та всіма працівниками Конституційного Суду України. І нарешті, четвертий етап – вивчення та оцінка доказів. Детально розкрито коло суб'єктів доказування та зазначається, що крім суб'єктів, що мають право конституційного представництва, суб'єктами доказів у конституційному процесі можуть бути судді-повідачі, колегія суддів та повноважний суддя Конституційного Суду України.

Ключові слова: предмет доказування, конституційний судовий процес, Конституційний Суд України, доказування.

Постановка проблеми. Конституційний судовий процес є специфічною юридичною процедурою, яка яскраво виявляється у його об'єкті.

Тому одним з найважливіших елементів конституційного судового процесу є предмет доказування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі питання досліджуваної проблеми розглядалися в багатьох працях вітчизняних учених, зокрема, О.О. Бандурою, Ю.В. Бауліним, В.Ф. Бойком, В.Д. Бринцевим, Ю.М. Грошевим, А.С. Головіним, М.М. Гультаєм, Н.Л. Дроздович, А.Я. Дубінським, В.М. Кампом, Н.І. Клименко, В.О. Коноваловою, М.В. Костицьким, Н.В. Костицькою-Кушаковою, В.Т. Маляренком, О.М. Мироненком, М.А. Погорецьким, Б.М. Пошвою, П.М. Рабіновичем, О.А. Селівановим, О.О. Селівановим, М.І. Сірим, А.А. Стрижаком, В.М. Шаповалом, В.Ю. Шепітьком та багатьма іншими.

Проте, незважаючи на значну кількість публікацій та наукових праць, окремі актуальні питання, зокрема щодо особливостей предмета доказування в конституційному процесі, залишились недослідженими.

Формулювання мети статті. Отже, мета статті полягає в тому, щоб запропонувати результат теоретичного моделювання особливостей предмету доказування в конституційному процесі.

Виклад основного матеріалу. В Конституції України закріплене положення про те, що Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції, що наділений правом вирішувати питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції та здійснювати офіційне тлумачення положень Конституції і законів України.

Своєю чергою діяльність Конституційного Суду має на меті реалізацію завдань, визначених Конституцією і

Законом «Про Конституційний Суд України». Ця діяльність втілюється у формі судового конституційного процесу, тобто має вигляд спеціалізованої судової процедури, проведення якої можливе лише Конституційним Судом.

Також регулювання діяльності Конституційного Суду здійснюється відповідно до Регламенту, що затверджений рішенням Конституційного Суду від 5 березня 1997 року.

Конституційний Суд здійснює конституційне правосуддя у формі самостійного виду судочинства – конституційного судочинства [2, с. 100]. Тобто конституційне судочинство, або судовий конституційний процес, є різновидом юрисдикційного процесу, що передбачає визначення Конституцією і Законом про Конституційний Суд повноважень, що полягають у розгляді та вирішенні справ про відповідність законів і інших правових актів Конституції України та можливості давати офіційне тлумачення Конституції і законів України.

Конституційна юрисдикція має особливу форму реалізації. Так, вона здійснюється лише шляхом спеціалізованого конституційного провадження або ж процедури. Конституційне провадження своєю чергою здійснюється за допомогою певних принципів (стаття 4 Закону про Конституційний Суд України), визначення конкретного обсягу повноважень (глави 2, 7 Закону про Конституційний Суд України), деталізації особливостей порядку звернення до Конституційного Суду України (глава 6 Закону про Конституційний Суд України) та підкреслення спеціального характеру рішень і висновків Конституційного Суду України (глава 8 Закону про Конституційний Суд України) [1, с. 80].

Судовий конституційний процес має ряд особливостей, що характерні для юрисдикційного процесу загалом чи для окремих його видів (адміністративного, цивільного, господарського, кримінального).

Такими особливими рисами є:

1. Специфіка розгляду справ. Конституційний Суд України розглядає лише ті справи, що належать до його компетенційної сфери.

2. Нормативна визначеність підсудності. Діяльність Конституційного Суду має здійснюватися лише відповідно до визначеної Конституцією і законами підсудності.

3. Наділення Конституційного суду правом розглядати справу та виносити компетентне рішення у справі.

4. Визначення кола фізичних і юридичних осіб, що можуть бути учасниками судового розгляду та представників сторін.

5. Визнання суддів, що здійснюють конституційне судочинство, незалежними і такими, що підпорядковуються лише Конституції і законам України, а також надання їм гарантій недоторканності.

6. Здійснення конституційного провадження з урахуванням основних принципів судочинства: верховенства права, законності, рівності учасників, змагальності, гласності, повного та всебічного розгляду справи, обґрунтованості і обов'язковості рішення Конституційного Суду.

7. Сенс конституційного судового процесу полягає у доказуванні (доведенні) правової позиції сторонами й іншими учасниками процесу.

8. Реалізація доказування у процесі конституційного судочинства відбувається шляхом використання як доказів документів, свідчень сторін та свідків, висновків експертизи.

Розглянемо детальніше питання доказування та доказів в конституційному судовому процесі. Перш за все нам варто з'ясувати, що ж розуміють під поняттям «доказування».

Доказуванням у судовому конституційному процесі – це пізнавальна діяльність суб'єктами цього процесу (суддями і Конституційного Суду загалом), що втілюється у формі збирання, перевірки і оцінки доказів.

Варто звернути увагу, що Конституційний Суд України є судом права, а не факту, адже ця особливість прямо впливає на процедуру доказування в ньому і сприяє наявності низки особливих ознак, що відрізняють її від аналогічної процедури в суді загальної юрисдикції.

Найсуттєвіша відмінність вже закладена у самій сутності Конституційного Суду як суду права. Це відображають положення статті 8 Конституції України про верховенство права і статті 4 Закону про Конституційний Суд України, де зазначено, що цей Суд керується насамперед правом, Конституцією України, а вже потім чинним законодавством та нормативно-правовими актами.

Здійснюючи перевірку конституційності законів, актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, тлумачачи Конституцію і закони, надаючи висновки щодо пропонування змін до Конституції, конституційності чинних або тих міжнародних договорів, що виносяться на ратифікацію до Верховної Ради України, чи щодо процедури імпічменту Президента України, Конституційний Суд повинен орієнтуватися на Конституцію України. Його ж право виглядає як деталізація правил життя суспільства, системи принципів, зокрема справедливості, рівності, розумності, демократичності, вільності (свободи) [4, с. 159].

Тому Конституційний суд як суд права має бути тією інституцією, що деталізує правила суспільного життя, враховує моральні правила і принципи, орієнтуючись на Конституцію та законодавство України.

В процесі доказування в конституційному судовому процесі, на відміну від інших видів юрисдикційного процесу, встановлюються обставини ідеального характеру, а не фактичні дані, факти, дії і події (матеріальні обставини).

І незважаючи на те, що у конституційному судовому процесі джерелами доказів можуть бути показання сторін, свідків, висновки експертизи і документи (все перелічене є різновидом фактичних даних), для Конституційного Суду вони мають сенс лише в тому аспекті, в якому стосуються права, правового або неправового характеру поведінки, діяльності чи бездіяльності особи. У спеціальній юридичній літературі,

що присвячена проблемам доказування, здійснено спробу довести, що доказування є не лише логічною, пізнавальною діяльністю, а й «практичною, регламентованою законом». У зв'язку з цим дивною є позиція одного з фундаторів юридичної психології професора О. Ратінова, який зазначав, що процес мислення в доказуванні є лише однією зі сторін цього процесу, хоч органічно і вплетеною в нього. Тому, на думку автора, процес доказування не можна зводити до процесу мислення [6, с. 353].

Українські вчені-фахівці з доказового права спростовують такий підхід. Академік В. Нор вважає, що пізнання і доказування є синонімами [5, с. 50]. Академік М. Штефан, аналізуючи теоретичні проблеми цивільного процесу, підкреслював, що доказування – це пізнавальна і розумова діяльність [7, с. 200]. Академік Ю. Грошевий і професор С. Стахівський наголошували, що доказування в кримінальному процесі – це пізнавальна діяльність [3, с. 130].

Структура пізнання в процесі доказування складається з суб'єктно-об'єктних взаємин, де головним є питання можливості адекватного відтворення суб'єктом, передусім суддею КСУ, сутнісних характеристик об'єкта права. Передумовою виявлення таких характеристик є встановлення істини.

Процес доказування в конституційному судовому процесі складається з низки стадій. Так, першою стадією є визначення кола обставин, що під-

лягають доказуванню, та формування предмета доказування. Наступною, другою стадією, є надання доказів суб'єктами права для звернення до Конституційного Суду України. Третьою стадією є збирання доказів суддями, колегією та всім складом Конституційного Суду України. І нарешті, на четвертій стадії відбувається дослідження й оцінка доказів.

Окрім стадій доказування, важливим аспектом постає визначення кола суб'єктів доказування в конституційному судовому процесі. Отже, суб'єктами доказування є передбачені Конституцією України та Законом про Конституційний Суд суб'єкти права на конституційне подання й звернення. Такими суб'єктами є: Президент України, не менше як 45 народних депутатів України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи [4, с. 162].

Разом тим досі триває дискусія про те, чи є суд суб'єктом доказування. Але варто зауважити, що без доказування жоден суд не може прийняти рішення у справі, тим паче коли йдеться про такий особливий суд, як КСУ. Порівняно з іншими судами, обов'язок доказування покладений на Конституційний суд в значно більшому розмірі, аніж на суб'єктів права на конституційне подання і звернення чи інших зацікавлених учасників процесу.

Тому й процедура доказування є складнішою, ніж у суді загальної юрисдикції, і кількість самостійних суб'єктів у ньому більша. Такими суб'єктами доказування є судді-доповідачі, колегії суддів і повноважний склад суддів Конституційного Суду України.

Для того щоб забезпечити належним чином процес доказування, вищевка-

зані суб'єкти мають право відповідно до Закону про Конституційний Суд і Регламенту Конституційного Суду України витребувати необхідні документи, матеріали, інші відомості, залучити спеціалістів, експертів, перекладачів, викликати посадових осіб, свідків, представників державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій і об'єднань громадян, окремих громадян.

Важливим є питання про участь у доказуванні працівників апарату Конституційного Суду України. Адже вони теж беруть участь у процесі доказування шляхом попереднього вивчення конституційних подань і звернень, за якими потім надають попередній висновок щодо наявності підстав для відкриття конституційного провадження або відмови у ньому. Тобто Секретаріат КСУ, вивчивши матеріали конституційного подання чи звернення, може відмовити у їхньому прийнятті.

Підставою для рішення Секретаріату про прийняття або відмову у прийнятті конституційного подання чи звернення є не доказування, а встановлення їх відповідності Конституції, Закону про КСУ та Регламенту КСУ, тобто визначення відповідності встановленій формі, а не суті звернення чи подання. Останнє все ж стосується компетенції колегій і складу КСУ.

Певну специфіку в конституційному судовому процесі має призначення і проведення експертизи, адже її висновок теж є джерелом доказів. На відміну

від судів загальної юрисдикції, Конституційний Суд України може призначати правові експертизи, завданням яких є надання висновків щодо права та правових положень [4, с. 163].

Конституційний суд України використовує у практиці постановку одних і тих самих правових питань на розгляд різних груп експертів: колективів наукових чи навчальних закладів, окремих висококваліфікованих вчених. Правові експертизи мають на меті вирішення головного завдання, що стоїть перед Конституційним Судом України – надання правової оцінки закону, нормативного акта, рішення суду, юридичного факту, дії чи події.

Висновки. Таким чином, предмет доказування в конституційному процесі має особливий і специфічний характер, ознаками якого є:

1. Для здійснення конституційного судочинства створено спеціально уповноважений судовий орган – Конституційний суд України.

2. Суть предмету доказування в конституційному судочинстві впливає з повноважень, визначених конституцією, і збігається з предметом розгляду конкретної справи згідно з процедурою, встановленою законом.

3. Головна особливість предмету доказування полягає в тому, що конституційний судовий процес обмежений питаннями права, тобто з'ясуванням конституційності або неконституційності об'єктів конституційного судового контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kostuzkyi M. Gesetzliche Grundlagen der Verfassungsgerichtsbarkeit in der Ukraine. Studien zu deutsch-ukrainischen Beziehungen. Ukrainische freie Universität, München, 2000, s. 77–95.
2. Витрук Н. В. Конституционное правосудие : учеб. пособие. Москва : «Закон и право», изд. объедин. «ЮНИТИ». 1998. 383 с.
3. Groshewy Yu., Stakhivskyy S. Докази і доказування в кримінальному процесі : наук.-практ. посіб. Київ : КНТ, Вид. Фурса С.Я., 2006. 272 с.
4. Костицький М. Доказування в конституційному судовому процесі. *Вісник Конституційного Суду України*. № 4–5. 2011.
5. Нор В.Т. Проблеми теорії судових доказів. Львів : «Вища школа», 1978. 100 с.

6. Теория доказательств в советском уголовном процессе / отв. ред. Н. В. Жогин. Изд. 2-ое, испр. и допол. Москва : «Юрид. литер», 1973. 736 с.

7. Штефан В.Й. Цивільний процес. Київ : Ін. Юре, 2001. С. 286.

The article is devoted to peculiarities of the subject of proof in constitutional litigation. It is noted in a special position of the constitutional Court in connection with committing a specific and specialized type of proceedings – the constitutional process. Also considered the concept of proof in the constitutional process. Indicates that the main feature of the subject of proof lies in the fact that constitutional litigation is limited to matters of law, that is, elucidate the constitutionality or unconstitutionality of the objects of constitutional judicial review. It is seen that the essence of the subject of proof in constitutional litigation arises from the powers defined by the Constitution and coincides with the consideration of a particular case in accordance with the procedure established by law. Lit the specifics of the evidence in the constitutional process. It is noted that in contrast to other types of production evidence to the constitutional proceedings act not only as proof of the legal fact, but must have a legal nature. Analyzed four phases of proof in constitutional litigation, each of which has for the constitutional process its crucial. It is established that the first step is a definition of the circumstances, to be proved, and the formation of the subject of proof. The second stage involves the provision of evidence by subjects of the right to appeal to the constitutional Court of Ukraine. The third stage is the gathering of evidence by the judges, Board and all employees of the constitutional Court of Ukraine. Finally, the fourth stage, the study and evaluation of evidence. Disclosed the range of subjects of proof and noted that in addition to the subjects having the right of constitutional representation, the subjects of evidence in the constitutional process can be the judge-Rapporteur, a panel of judges and Plenipotentiary of the judge judges of the constitutional Court of Ukraine

Key words: subject of proof, constitutional litigation, the constitutional Court of Ukraine, proving.
